SÚČASNÝ STAV LESNÉHO HOSPODÁRSTVA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Jana Némethová

Abstract

The article deals with the development of forest area in the categories of forest, we observe the spatial distribution of forests at the level of districts and regions of Slovakia, and also the structure of forest tree species in Slovakia. Moreover, we also focus on the issue of reforestation area as well as the amount of logging. We also deal with the number of subjects according to the ownership and with the workforce in forestry.

Key words: categorization of forests, area and distribution of forests, structure of forest trees species, reforestation, logging, subjects and workforce, ownership and management of forests

Úvod

Lesné hospodárstvo v súčasnosti poskytuje hospodárske, ekologické, sociálne a kultúrne prínosy. Dodáva obnoviteľné a pre životné prostredie neškodlivé suroviny a zohráva významnú úlohu v hospodárskom rozvoji, zamestnanosti a prosperite, najmä vidieckych oblastí. Lesy sú dôležité pre zachovanie biologickej rozmanitosti, pre rovnováhu kolobehu vody a globálny uhlíkový cyklus. Lesy tiež pozitívne vplyvajú ku kvalite života poskytovaním príjemného životného prostredia, príležitostí na rekreáciu a preventívnu zdravotnú starostlivosť, pričom sa zachovávajú prírodné krásy prostredia a zvyšujú ekologické hodnoty.

Využívanie funkcií lesov

V súčasnosti výmera lesných pozemkov v SR predstavuje 20 108,17 km². Ide o pozemky, ktoré sú v evidencii nehnuteľností uvádzané ako pozemky trvale určené na plnenie funkcií lesov. Výmera porastovej pôdy (lesné pozemky s lesnými porastmi, vrátane pozemkov, na ktorých boli lesné porasty dočasne odstránené) predstavuje 19 389,04 km² (r. 2010). Lesy plnia viacero funkcií súčasne a z hľadiska využívania ich funkcií sa členia na kategórie lesov: hospodárske, ochranné a lesy osobitného určenia. Hospodárskych lesov je 1 370 202 ha, čo predstavuje (70,67 %), 331 063 ha je lesov ochranných (17,07 %) a 237 639 ha lesov osobitného určenia (12,26 %), (tab. 1, graf 1). V minulosti lesy plnili najmä produkčné funkcie (ťažba dreva), les ako zdroj dreva. V súčasnosti do

popredia sa dostávajú najmä mimoprodukčné funkcie lesa, ktoré súvisia s tvorbou lesa a jeho ochranou. Po pritom les zabezpečuje aj ochranu pôdy na svojom stanovišti, a tak plní aj pôdoochranné funkcie, rekreačné a pod. Väčšina hospodárskych lesov sú lesy polyfunkčné, ktoré plnia okrem produkčnej ďalšie pridružené ekologické a sociálne funkcie napr. protierózne-produkčný typ lesa, vodohospodársko-produkčný typ lesa, protiimisko-produkčný typ lesa. Ekologické funkcie plnia všetky lesy. Lesy, v ktorých sú tieto funkcie prvoradé sa vyhlasujú za ochranné. Ich funkčné zameranie vyplýva z prírodných podmienok. Ide o lesy s vysokým spoločenským významom, ktoré plnia najmä protierózne funkcie (13,05 %), vodohospodárske funkcie (3,80 %), protilavínové (0,08 %), protideflačné (0,12 %) a brehoochranné funkcie (0,02 %). Sociálne funkcie sú prvoradé v lesoch, ktoré boli z dôvodu špecifických celospoločenských alebo skupinových potrieb orgánom štátnej správy lesného hospodárstva vyhlásené za lesy osobitného určenia. Zabezpečovanie týchto potrieb významne ovplyvňuje - obmedzuje spôsob hospodárenia v nich. Uplatňujú sa tu tzv. funkčne diferencované hospodárenie so zámerným posilňovaním jednej alebo viacerých vybraných funkcií: vodochrannej (0,57 %), rekreačnej (1,29 %), prírodno-ochrannej (1,59 %), kúpeľno-liečebnej (0,12 %), výchovno-výskumnej (2,36 %), protiimiskovej (3,48 %), poľovnej (0,94 %). Na vývoj jednotlivých kategórií lesa poukazuje tab. 1. Podiel hospodárskych lesov sa z dôvodu narastajúcich požiadaviek spoločnosti na zabezpečovanie mimoprodukčných funkcií v porovnaní so stavom v minulosti znižuje. Na druhej strane sa od roku 1990 zvyšuje výmera lesov ochranných a lesov osobitného určenia (od roku 2005 ich výmera mierne klesá).

Tab. 1: Vývoj kategorizácie lesa na Slovensku (v %)

Table 1: Development of the Categorization of Forest in Slovakia (%)

Kategória lesa	roky								
	1960	1970	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
hospodárske lesy	86,4	79,1	80,9	77,3	74,3	71,0	66,3	67,7	70,7
lesy osobitného určenia	7,9	9,1	7,1	9,4	11,6	14,8	17,7	15,3	12,3
ochranné lesy	11,8	11,8	12,0	13,3	14,1	14,2	16,0	17,0	17,0

Zdroj: Oszlányi, J. a i. 1996 in: Spišiak, P., 2000, Lesné hospodárstvo v Slovenskej republike za roky 2005 – 2009, Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike za rok 2010

Graf 1: Kategorizácia lesov na Slovensku v roku 2010

Graph 1: Categorization of Forest in Slovakia (2010)

Zdroj: Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike za rok 2010

Výmera a rozmiestnenie lesov

Výmera lesných pozemkov sa z roka na rok nepretržite zvyšuje (napr. v roku 2005 bola 2 006 172 ha v roku 2010 už 2 010 817 hav. Zvyšuje sa aj výmera porastovej pôdy. V roku 2010 má porastová pôda výmeru 1 938 904 ha, čo predstavuje približne 41 % z celkovej rozlohy Slovenska. Tým sa Slovensko zaraďuje medzi významné krajiny z hľadiska výmery a bohatstva lesov. V susednej Českej republike je výmera lesov len 33,4 %, v alpskej krajine – v Rakúsku 47 %. Plocha lesov sa každoročne zvyšuje (napr. zalesňovaním vyššie položených území, ktoré sú pre poľnohospodárstvo nevhodné a i.). Na vývoj porastovej pôdy poukazuje tab. 2.

Tab. 2: Vývoj porastovej pôdy (v ha)

Table 2: Development of the Forest Soil (ha)

1970	1980	1990	2000	2005	2010
1 826 564	1 861 642	1 921 705	1 921 414	1 931 645	1 938 904

Zdroj: Lesné hospodárstvo v Slovenskej republike za roky 2005 – 2009, Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike za rok 2010

Najnižšia lesnatosť na Slovensku je v nížinách a v kotlinách. Na juhozápadnom Slovensku – v Nitrianskom a v Trnavskom kraji nedosahuje lesnatosť ani 16 %. Na regionálne rozdiely lesnej pôdy (podiel lesnej pôdy z celkovej výmery kraja) poukazuje tab. 3. Najvyššia lesnatosť je v Žilinskom kraji (55,8 %). V rámci oblasti SR najviac lesov z celkovej výmery územia je na strednom Slovensku (51,8 %) a najmenej na západnom Slovensku (25,5 %).

Pri sledovaní podielu krajov z hľadiska lesnatosti na celkovej výmere lesov v SR môžeme pozorovať nasledovné rozdiely. Najvyššia lesnatosť je v krajoch: Banskobystrickom (23 %), Prešovskom (22 %) a Žilinskom (19 %). Kraje s najnižšou lesnatosťou sú: Nitriansky (5 %), Bratislavský (4 %) a Trnavský (3 %). Podiel lesnej pôdy z celkovej výmery pôdy v okresoch SR (r. 2009) znázorňuje mapa 1. Vyššou lesnatosť nad 50 % sa vyznačujú okresy severného a stredného

Slovenska (graf 2). Najviac lesnej pôdy sa nachádza v okresoch napr. Považská Bystrica, Bytča, Ružomberok, Liptovský Mikuláš, Poprad, Žarnovica, Brezno, Rožňava, Gelnica a Snina.

Tab. 3: Lesná pôda v krajoch SR (r. 2009)

Table 3: Forest Soil in the Regions of Slovakia (2009)

Územie	Lesná pôda	
	abs.	%
Bratislavský	75 249	36,7
Trnavský	65 315	15,8
Trenčiansky	220 580	49,0
Nitriansky	96 136	15,2
Žilinský	379 925	55,8
Banskobystrický	462 479	48,9
Prešovský	440 629	49,1
Košický	266 619	39,5
SR	2 006 932	40,9
Západné Slovensko	382 039	25,5
Stredné Slovensko	842 404	51,8
Východné Slovensko	707 248	45,0

Zdroj: ŠÚ SR, 2012

Graf 2: Podiel lesnej pôdy v krajoch SR (r. 2009)

Graph 2: Proportion of Forest Soil in the Regions of Slovakia (2009)

Zdroj: ŠÚ SR, 2012

Mapa 1: Priestorová diferenciácia lesnej pôdy v okresoch SR

Map 1: Spatial Differentiation of Forest Soil in the Districts of Slovakia

Štruktúra lesov – drevinová

Lesy na Slovensku majú pomerne pestré drevinové zloženie s medziročne klesajúcim podielom ihličnatých drevín, najmä smreka, v dôsledku negatívneho pôsobenia biotických a abiotických škodlivých činiteľov. Najvyššie zastúpenie majú dlhodobé dreviny buk (31,8 %) a smrek (25,3 %), pričom u dreviny smrek je možné očakávať výrazné znížovanie zastúpenia v dôsledku negatívneho pôsobenia škodlivých činiteľov v prospech zastúpenia predovšetkým ostatných ihličnatých drevín, hlavne borovice, jedle a smrekovca, ako aj cenných listnáčov (javor).

V minulosti sa pri voľbe drevinového zloženia v lesoch presadzovala tendencia zvyšovania produkcie dreva vyšším zastúpením smreka, prípadne borovice. Približne od polovice minulého storočia sa zastúpenie drevín začalo viac prispôbovať konkrétnym stanovištným podmienkam i spoločenským požiadavkám, tak aby sa optimálne plnili všetky funkcie lesov. Presadzuje sa požiadavka biologickej rozmanitosti, ktorá postupne zvyšuje ekologickú stabilitu lesov. Súčasný zastúpenie jednotlivých drevín na Slovensku odzrkadľuje prírodné podmienky aj zásahy človeka. Celkovo prevládajú listnaté lesy s podielom 60,2 % nad ihličnatými 39,8 %. Z ihličnatých drevín je najviac rozšírený smrek 25,3 %, borovica 7,0 %, jedľa 4,0 %, smrekovec 2,4 % a kosodrevina 1,1 %. Z listnatých drevín má najväčšie rozšírenie buk 31,8 %, dub 10,7 %, dub cerový 2,5

a hrab 5,8 %. Ostatné listnaté stromy majú oveľa menšie rozšírenie: agát 1,7 %, javor 2,0 %, breza 1,4 %, jaseň 1,4 %. Pod 1% plôch sa nachádzajú: jelša 0,8 %, lipa 0,4 %, topol' šľachtený 0,5 %, topol' domáci 0,4 %, ostatné listnaté stromy 0,3 %.

Obnova lesa a ťažba dreva

Veľmi dôležitou činnosťou v lesnom hospodárstve je zalesňovanie. Obnova lesa v roku 2010 bola vykonaná na celkovej ploche 13 980 ha (v roku 2009 bola 15 883 ha) z toho štátne lesy tvorili spolu 8 815 ha a neštátne lesy 5 165 ha. Na prirodzenú obnovu pripadalo 39,06 % a na umelú obnovu 60,94 %.

Ťažba dreva v roku 2010 bola 9 860 tis. m³ drevnej hmoty bez kôry. Z toho 6 235 tis. m³ predstavovalo ihličnaté drevo (smrek, borovica a jedľa) a 3 625 tis. m³ listnaté drevo (buk, dub, topole a osika, hrab, agát). Oproti roku 2009 došlo k nárastu o 7 %. Ťažba v lesných štátnych organizáciách predstavovala hodnotu 5 691 tis. m³, z toho na ihličnaté drevo pripadalo 3 327 tis. m³ (v severných regiónoch SR) a listnaté drevo 2 364 tis. m³ (v južných regiónoch SR).

Subjekty a pracovná sila v lesnom hospodárstve

V roku 2009 v lesnom hospodárstve bolo evidovaných 8 322 podnikov z toho vo vlastníctve štátu bolo 5 subjektov a v súkromnom vlastníctve 8 317 subjektov. Priemerná výmera štátneho podniku bola 158 400 ha a priemerná výmera podniku v súkromnom vlastníctve bola 122 ha. Z 5 štátnych subjektov 4 podniky obhospodarujú les vo výmere od 10 001 do 100 000 ha a 1 podnik obhospodaruje les vo výmere viac ako 100 000 ha. V súkromnom vlastníctve je najviac subjektov – 3 031, ktorí vlastní menej ako 6 ha lesa a na druhom mieste je počet subjektov – 1 547, ktorí vlastní les vo výmere od 101 až 500 ha.

Podľa údajov štatistického úradu zamestnanosť v subjektoch lesného hospodárstva za posledné roky klesá. Napr. v roku 1990 v subjektoch obhospodarujúcich lesy pracovalo 36 316 zamestnancov, v roku 2008 ich bolo 12 152 ha a v roku 2010 už len 9 252 osôb, z toho je 4 255 robotníkov. Z hľadiska pohlavia v tejto hospodárskej sfére pracujú viac muži ako ženy a najviac je zamestnancov so stredoškolským vzdelaním. Súčasné čiastočné oživenie výroby v lesnom hospodárstve sa nepremietlo do stavu zamestnanosti. Zvýšenie výroby bolo zabezpečené zvýšenou produktivitou práce u Lesov SR, š.p. priemerná produktivita práce z pridanej hodnoty na zamestnanca v roku 2010 dosiahla 22 912 EUR/osoba z 19 335 EUR/osoba v roku 2009, (Správa o lesnom hospodárstve v SR za rok 2010). Priemerná mesačná mzda zamestnanca v lesnom hospodárstve predstavuje 676 eur, je nižšia ako je v národnom hospodárstve – 769 eur.

Vlastníctvo a obhospodarovanie lesov

Štátne organizácie lesného hospodárstva SR spravujú celkove 793 168 ha porastovej pôdy, čo predstavuje 40,9 % z celkovej výmery porastovej pôdy. V obhospodarovaní štátnych organizácií je však 1 074 278 ha porastovej pôdy, čo je 55,4 % z celkovej porastovej pôdy. V podstate proces usporiadania vlastníckych a užívacích práv k lesným pozemkom podľa platných reštitučných zákonov prebieha aj naďalej a nie je možné stanoviť jeho ukončenie. V roku 2010 bolo celkove evidovaných na Slovensku 179 091 ha porastovej pôdy tzv. neznámych vlastníkov, čo predstavuje 9,2 % z celkovej výmery porastovej pôdy SR.

Lesné pozemky vo vlastníctve Slovenskej republiky obhospodarujú právnické osoby, ktorých zakladateľom alebo zriaďovateľom je Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR: Lesy SR, štátny podnik, Štátne lesy Tatranského národného parku (ŠL TANAP), Lesopoľnohospodársky majetok Ulič, š.p. (LPM Ulič), Vojenské lesy a majetky Slovenskej republiky, š. p. Pliešovce (VLM) patria do pôsobnosti Ministerstva obrany SR. Medzi obhospodarovateľov lesných pozemkov vo vlastníctve Slovenskej republiky, patria aj stredné odborné školy lesnícke (SOŠL), stredné odborné lesnícke školy (SOLŠ) a Technická univerzita Zvolen (TU), ktoré majú lesné pozemky prenajaté od Lesov SR, š.p. Štátne organizácie lesného hospodárstva obhospodarujú aj lesné pozemky tzv. neznámych vlastníkov, ako aj vlastníkov, ktorí si svoje užívacie práva z rôznych dôvodov neprevzali a lesné pozemky, ktoré majú v nájme od neštátnych subjektov. Najväčšiu výmeru porastovej pôdy obhospodarujú Lesy SR, štátny podnik - 935 741 ha.

Súkromné organizácie majú vo vlastníctve 239 030 ha (12,3 %) porastovej pôdy, pozemkové spoločenstvá 484 057 ha (27,4 %), cirkev vlastní 57 031 (2,9 %), poľnohospodárske družstvá vlastní 5 514 ha (0,3 %) a obce spravujú 181 013 ha (9,4 %) porastovej pôdy. Spolu neštátne vlastníctvo predstavuje 49,9 % a nezistené vlastníctvo predstavuje hodnotu 9,2 %.

Záver

V roku 2010 dosiahla výmera lesných pozemkov 2 010, 82 tis. ha a porastovej pôdy 1 938, 90 tis. ha. Z hľadiska kategorizácie lesov mierne sa zvyšuje najmä výmera ochranných lesov. Lesnatosť v SR bola v roku 2010 približne 41 %. Najvyššia lesnatosť je v Žilinskom kraji (55,8 %). Vyššou lesnatosťou viac ako 50 % sa vyznačujú okresy severného a stredného Slovenska. V lesoch Slovenska prevládajú z hľadiska drevinovej skladby dreviny listnaté 60,2 %. Dreviny ihličnaté tvoria 39,8 %. Najväčšie zastúpenie má buk (31,8 %), smrek (25,3 %) a dub (10,7 %). Rozmanitosť zastúpenia jednotlivých druhov drevín zvyšuje ekologickú stabilitu lesov. Ihličnaté porasty zaberajú približne 31 %, listnaté 50 % a zmiešané porasty 19 %. Ťažba dreva má zvyšujúcu tendenciu. V roku 2010

dosiahla 9 860 tis. m³, čo je druhý najvyšší objem ťažby dreva v celej histórii lesného hospodárstva na Slovensku (v roku 2005 to bolo 10 200 tis. m³, v dôsledku spracovania kalamitného dreva po veternej smršti z novembra 2004). Súčasný objem ťažby dreva je dôsledkom veľkého rozsahu náhodných ťažieb v dôsledku pôsobenia škodlivých činiteľov. Podiel náhodných ťažieb v ihličnatých lesných porastoch sa dlhodobo pohybuje okolo 80 % z celkovej ihličnatej ťažby a v roku 2010 dosiahol 80,6 %. Obnova lesa v roku 2010 bola vykonaná na celkovej ploche 13 980 ha, oproti roku 2009 sa znížila o 12 %. Podiel prirodzenej obnovy je približne na úrovni roku 2009 (39,06 %). Usporiadanie vlastníctva lesov v zmysle reštitučných zákonov nebolo ukončené. Štátne vlastníctvo predstavuje 40,9 %, neštátne vlastníctvo 49,9 % a nezistené vlastníctvo predstavuje hodnotu 9,2 %. Vo vlastníctve štátu je 5 subjektov a v súkromnom vlastníctve je zhruba 8 317 subjektov. Všeobecný trend úbytku počtu zamestnancov naďalej pokračuje v roku 2010 pracuje v lesnom hospodárstve 9 252 osôb, z toho je 4 255 robotníkov.

Príspevok bol spracovaný v rámci grantového projektu: VEGA 1/0893/11 – Transformácia Nitrianskeho kraja v meniacich sa spoločensko-ekonomických podmienkach a perspektívy jeho regionálneho rozvoja.

Literatúra

Dubcová, A. a i. 2008. Geografia Slovenska. Nitra: UKF, 2008. 351 s. ISBN 978-80-8094-422-3

Interné materiály ŠÚ v SR, 2011

Lesné hospodárstvo v Slovenskej republike za roky 2005 – 2009, 53 s.

Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike za rok 2010, 84 s.

Spišiak, P. 2000. Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva. Bratislava : PriF UK, 2000. 147 s. ISBN 80-223-1390-4

CURRENT STATE OF FORESTRY IN THE SLOVAK REPUBLIC

Summary

In 2010 the area of woodlands reached 2010.82 thousand ha and forest soil reached 1938.90 thousand ha. In terms of categorization of forests, especially the area of protection forests has slightly increased. Forest area in Slovakia in 2010 was approximately 41%. The highest forest area is in the Žilina Region (55.8%). Districts of the northern and central Slovakia are characterized by higher forest area (over 50%). In the forests of Slovakia in terms of forest tree structure, deciduous forest trees prevail (60.2%). Coniferous trees represent 39.8%. Beech has the largest share (31.8%), spruce (25.3%) and oak (10.7%). Diversity of tree species representation increases the ecological stability of forests. Coniferous

forests occupy approximately 31%, deciduous forest 50% and mixed forests 19%. Logging has an increasing tendency. In 2010 it reached 9860 thousand m³ which is the second highest amount of logging in the history of forestry in Slovakia (in 2005 it was 10 200 thousand m³ due to the processing of calamity timber after the windstorm in November 2004). The current volume of logging is the cause of random large-scale logging due to the influence of harmful factor. The proportion of random loggings in coniferous forests is in the long term around 80% from the overall coniferous logging and in 2010 it reached 80.6%. Forest renewal in 2010 was conducted on a total area of 13 980 ha and compared to the year 2009, it decreased by 12%. The share of natural forest renewal was in 2009 at about 39.06%. The arrangement of forest ownership in terms of the restitution laws has not been completed. State ownership represents 40.9%, non-state ownership 49.9%, and unknown ownership represents 9.2%. The state owns 5 subjects and there are approximately 8317 subjects in a private ownership. The general trend of decline in the number of employees continues and in 2010, 9252 persons worked in forestry of which there were 4255 workers.

RNDr. Jana Némethová, PhD.

Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF

Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

E – mail: jnemethova@ukf.sk